

COMUNICĂRI

COMPENDIUL DE DOCTRINĂ SOCIALĂ A BISERICII

Card. Renato RAFFAELE MARTINO
Consiliul Pontifical pentru Dreptate și Pace,
Vatican

1. Sunt bucuros să fiu aici cu voi pentru a reflecta asupra valorii și asupra semnificației doctrinei sociale a Bisericii, participând la acest important *International Symposium „Humans and Market”*, promovat de Institutul Teologic din Iași, care, în mod lăudabil, s-a îngrijit și de traducerea în limba română a *Compendiului de doctrină socială a Bisericii*, publicat de Consiliul Pontifical pentru Dreptate și Pace în octombrie 2004, din însărcinarea neuitatului Slujitor al lui Dumnezeu Ioan Paul al II-lea. Mulțumesc din inimă tuturor participanților la acest simpozion, ilustrelor autorități religioase și civile prezente, celor care așteaptă de la acest simpozion lumină și forță pentru a realiza în România o societate marcată de un umanism integral și solidar. De fapt, *Compendiul de doctrină socială a Bisericii* a fost redactat cu această intenție precisă: să lumineze viața socială a oamenilor și a popoarelor cu lumina evangheliei, având conștiința că această lumină este un factor determinant al dezvoltării lor depline și autentice.

Compendiul de doctrină socială a Bisericii schițează un cadru unitar al aceluia *corpus doctrinal* al învățaturii sociale catolice și prezintă

într-o formă completă și sistematică, deși într-o manieră sintetică, învățătura socială, care este rodul reflecției înțelepte magisteriale și expresia angajării constante a Bisericii în fidelitatea față de harul răscumpărării lui Cristos și în grija plină de iubire față de destinele umanității¹.

În celebra Predică de pe Munte (cf. Mt 5-7), Isus îi definește pe discipolii săi drept *sare a pământului și lumină a lumii* (cf. Mt 5,13-16). Sarea și lumina trimit imediat la ceea ce trebuie să fie sărat și la ceea ce este luminat: sarea și lumina au ca scop să dea gust și să lumineze. Pământul care trebuie făcut gustos și lumea care trebuie luminată sunt, conform metaforei lui Isus, pământul

---

¹ CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de doctrină socială a Bisericii*, 8.

și lumea oamenilor. Oamenilor care locuiesc pe pământ și în lume le este adresată mărturia creștinilor: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât ei să vadă faptele voastre bune și să-l preamărească pe Tatăl vostru cel din ceruri” (Mt 5,16). *Compendiul de doctrină socială a Bisericii* se plasează pe linia acestei învățături evanghelice ca un instrument pe care Biserica actuală a voit să-l ofere creștinilor ca să fie tot mai mult *sare a pământului și lumină a lumii*.

2. De ce s-a simțit nevoia de a publica un *Compendiu de doctrină socială*? În general, se simte necesitatea de a elabora un compendiu atunci când materia *referitoare* la un aspect al științei a ajuns la o extensiune deosebită și cititorul nespecializat riscă să n-o poată cunoaște fie tocmai din cauza extinderii, fie din cauza complexității. *Doctrina socială* a Bisericii a început cu enciclica lui Leon al XIII-lea *Rerum novarum* (1891) și în decursul secolului al XX-lea s-a îmbogățit, grație intervențiilor magisteriale care tratau chestiunile sociale cele mai acute. Cu trecerea timpului, ea a asumat și un nou statut: s-a ridicat la nivelul de *teologie morală*, în timp ce la începuturile sale se plasa în mod prevalent pe versantul filozofiei morale. Trecerea a avut loc în mod oficial cu enciclica *Sollicitudo rei socialis* (1987)². Constatarea trecerii este foarte prezentă în *Compendiu*, care a dat doctrinei sociale o *omogenitate epistemologică* ce nu poate fi întâlnită mereu în diferitele documente care s-au succedat pe durata aproape a unui secol³. Documentul asumă o viziune articulată a datului *natural* (care trimite la *rațiune*) și a celui *supranatural* (care trimite la *credință*), în care primul găsește împlinire în al doilea, care, la rândul său, *il păzește* pe primul⁴. Prin urmare, *Compendiul*

² În *Sollicitudo rei socialis* se afirmă: „Ea [doctrina socială] este *formularea exactă* a rezultatelor unei reflecții atente privind complexa realitate a existenței omului, în societate și în contextul internațional, în lumina credinței și a tradiției bisericești. Scopul său principal este acela de a interpreta astfel de realități, examinând aici conformitatea sau divergența față de liniile învățăturii Evangheliei privind omul și chemarea sa pământească și transcendentă; prin urmare, scopul este de a *orienta* comportamentul creștin. De aceea, doctrina socială este de natură *teologică* și în mod deosebit de natură teologico-orală” (nr. 41; textul este preluat la nr. 72 din *Compendiu*).

³ Însuși *Compendiul* amintește că doctrina socială s-a format în timp și nu a fost gândită de la început ca un sistem organic (cf. nr. 72).

⁴ În acest sens, *Compendiul* scrie: „Inteligența credinței include rațiunea prin care ea, pe cât posibil, explică și înțelege adevărul revelat și-l integrează cu adevărul despre natura umană, așa cum este exprimat în planul divin al creației” (nr. 75).

se prezintă ca un instrument pentru discernământul moral și pastoral al evenimentelor complexe ce caracterizează timpurile noastre; ca un ghid care să inspire, la nivel individual și colectiv, comportamente și alegeri care să permită tuturor să privească spre viitor cu încredere și speranță; ca un ajutor pentru credincioși privind învățătura Bisericii în domeniul moralității sociale⁵.

Dacă ar fi vorba numai de a urmări *discernământul pastoral*, s-ar putea considera *Compendiul* utilizabil numai la nivel intrabisericesc. În schimb, e vorba de a favoriza și a ajuta și *discernământul moral*, și asta îi privește pe toți, deoarece nu există viață socială și politică ce să poată face abstracție de morală, adică de respectarea nu numai a principiilor, dar, mai ales, a persoanelor umane, pentru care este funcțională și afirmarea principiilor.

3. În lumina relației dintre *fides et ratio*, este rezolvată și *chestiunea legitimității unei intervenții a Bisericii în chestiunile sociale*; în fața unei *laicități* greșit înțelese, conform căreia credința nu ar trebui să intre în viața publică pentru că aceasta este a tuturor, se reafirmă că Biserica prețuiește nu atât *tehnicele* prin care se rezolvă problemele sociale, cât, mai ales, persoana umană în toate dimensiunile sale, pe care Biserica o cunoaște în structura ei definitivă, aceea pe care însuși Dumnezeu a stabilit-o. Acel *mai mult* pe care Biserica îl cunoaște grație Revelației lui Dumnezeu și paradigmei umanului, constituit de Isus Cristos, devine criteriu de evaluare a practicilor sociale și politice și chiar de orientare a aceluiași practici. *Compendiul* se sprijină pe toată această convingere puternică. În virtutea revelației lui Dumnezeu, nimeni nu cunoaște *adevărul persoanei umane* ca Biserica și deci nimeni nu este în măsură *s-o aperi* ca Biserica: doctrina socială are acest scop fundamental⁶.

4. *Compendiul* subliniază că doctrina socială se plasează în inima misiunii evanghelizatoare a Bisericii. El ilustrează, mai ales în capitolul al doilea, caracterul ecleziologic al acestei doctrine, adică relația ei cu misiunea Bisericii, cu evanghelizarea și cu vestirea mântuirii creștine în realitățile vremelnice. Misiunea de slujire a lumii proprie Bisericii, care constă în a fi semn de unitate a întregului neam omenesc și sacrament de mântuire, cuprinde, de fapt, printre

---

⁵ CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de doctrină socială a Bisericii*, 10.

⁶ „Doctrina socială este o cunoaștere luminată de credință care – tocmai de aceea – exprimă o mai mare capacitate de înțelegere” (*Compendiu*, nr. 75).

*instrumentele sale, și doctrina socială*⁷. Faptul că *Compendiul* evidențiază plasarea doctrinei sociale în cadrul misiunii proprii a Bisericii, pe de o parte, ne induce să nu considerăm doctrina socială ca ceva adăugat sau colateral vieții creștine, pe de altă parte, ne ajută să înțelegem că ea aparține unui subiect comunitar. De fapt, subiectul adecvat naturii doctrinei sociale nu este altcineva decât întreaga comunitate bisericească. Toate acestea sunt bine clarificate de *Compendiu*:

*Doctrina socială aparține Bisericii, pentru că Biserica este subiectul care o elaborează, o răspândește și o învață. Ea nu este prerogativa unei părți componente a trupului bisericesc, ci a întregii comunități: este expresia modului în care Biserica înțelege societatea și a punctului de vedere pe care-l are față de structurile și schimbările acesteia. Întreaga comunitate eclezială – preoți, călugări și laici – ia parte la constituirea doctrinei sociale, conform diferitelor ei datorii, carisme și slujiri*⁸.

5. Toate învățăturile din *Compendiu* primesc formă și inspirație de la caritate, nu numai acelea care cultivă *relațiile scurte* – contactul direct, afectiv, cu alții –, ci, mai ales, acelea care cultivă *relațiile lungi* – cele mijlocite de instituțiile politice și economice care trimit îndeosebi la angajarea socială și politică. Porunca nouă a iubirii mă invită, pe de o parte, să regăsesc chipul autentic al celuilalt/celeilalte în necunoscutul care trăiește lângă mine; pe de altă parte, mă stimulează să devin aproapele, prin intermediul instituțiilor politice și economice, chiar și pentru cei care vor rămâne necunoscuți. S-ar putea citi acest dublu aspect al iubirii creștine, direct personal și mijlocit instituțional, în parabola Samariteanului milostiv (cf. *Lc 10,30-37*). Caritatea direct personală este scoasă în evidență de grija extremă cu care protagonistul se apropie de omul rănit pe drum. Relatarea subliniază asta încetinind ritmul până la perceperea fiecărei acțiuni: „A venit lângă el și, văzându-l, i s-a făcut milă. Apropoiindu-se, i-a legat rănila, turnând untdelemn și vin...” (*Lc 10,33-34*). Faptul de a deveni aproapele Samariteanului milostiv nu se epuizează însă în contactul

⁷ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, *Sollicitudo rei socialis*, nr. 41. Despre conexiunea intimă dintre doctrina socială și misiunea Bisericii tratează exact un pasaj vestit din *Centesimus annus*. În paragraful 54 din Enciclică, Ioan Paul al II-lea afirmă că „doctrina socială are în sine valoarea unui instrument de evanghelizare: ca atare, îl vestește pe Dumnezeu și misterul de mântuire în Cristos oricărui om și, pentru același motiv, îl revelează omului pe el însuși. În această lumină și numai în această lumină se ocupă de celelalte”. Doctrina socială se interesează de proiectul lui Dumnezeu cu privire la om: dacă se ocupă de muncă, economie, politică, pace, ea face asta din punctul de vedere al vestirii creștine a mântuirii.

⁸ CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de doctrină socială a Bisericii*, 79.

direct cu cel nenorocit, ci se prelungește dincolo de prezența sa fizică, prin organizarea îngrijirii sale într-o structură cu personal corespunzător (*hanul și hangiul*) și alocarea de resurse economice corespunzătoare (*cei doi dinari*). E vorba de *caritatea socială și politică*, descrisă de *Compendiu* cu următoarele cuvinte:

Aproapele, care trebuie iubit, se prezintă „în societate” în atât de multe aspecte încât a-l iubi în mod real, a-i veni în ajutor în necesitățile și nevoile sale, ar putea însemna și altceva decât binele care i s-ar face doar la nivel interindividual: *a-l iubi pe plan social înseamnă a folosi mijloacele sociale în funcție de situația dată pentru a-i îmbunătăți viața sau pentru a elimina acei factori sociali care au cauzat necazul său*. Fără îndoială că lucrarea milostivirii cu care se răspunde *aici și acum* la o nevoie reală și urgentă a aproapelui este un act de caritate, dar este un act indispensabil de caritate angajarea menită să *organizeze și să structureze societatea* așa încât aproapele să nu fie nevoit să trăiască în mizerie, mai ales când aceasta devine situația în care se află un mare număr de persoane și chiar popoare întregi, situație ce astăzi atinge proporțiile unei adevărate și proprii *problematici sociale mondiale*⁹.

6. Înscrierea iubirii creștine în interiorul relațiilor sociale, mai ales în cele mijlocite de instituțiile politice și economice, poate conta pe experiența generațiilor precedente de creștini, interpretată cu autoritate de magisteriul Bisericii. Acest patrimoniu de principii și indicații, mai ales în documentele pontifilor din ultimele două secole, este indicat cu numele de *doctrina socială a Bisericii*, prezentată în mod organic de *Compendiu*. Nucleul central al acestei doctrine, constituit din adevărurile fundamentale de antropologie și etică creștină, care corespund imaginii revelate a omului, nu este nici un apel generic la fraternitate, nici un proiect global rezolutiv în maniera ideologiilor, ci o orientare precisă care indică direcția corectă a unui drum menit să realizeze un *umanism integral și solidar*. În această perspectivă, în doctrina socială pot fi găsite câteva principii fundamentale care trebuie plasate în centrul operei pastorale de *evanghelizare a socialului*. Ele orientează transcrierea poruncii iubirii creștine în dreptate socială autentică. Sunt principiile primatului și demnității persoanei, al binelui comun, al solidarității și al subsidiarității.

a) *Primatul și demnitatea persoanei*. La rădăcina doctrinei sociale se află principiul primatului și demnității persoanei. El derivă din faptul că persoana

---

⁹ CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de doctrină socială a Bisericii*, 208.

umană, în calitate de „centru și culme a tot ceea ce există pe pământ”¹⁰, este „principiu, subiect și scop al tuturor instituțiilor sociale”¹¹. Din primatul persoanei față de societate derivă că „respectarea persoanei umane... este un criteriu fundamental, aproape un pilastru fundamental, pentru structurarea societății înseși, societatea având în întregime ca scop persoana”¹². Respectarea persoanei se traduce în practică în apărarea și în promovarea drepturilor umane – universale, inviolabile și inalienabile – care, deși trebuie să fie precizate pe baza condițiilor istorice, economice și culturale, constituie totuși un criteriu important pentru angajarea socială și politică.

Între cele principale trebuie amintit: dreptul la viață, din care face parte integrantă dreptul de a crește în sânul mamei după zămislire; dreptul de a trăi într-o familie unită și într-un ambient moral, favorabil dezvoltării propriei personalități; dreptul de a-și dezvolta inteligența și libertatea în căutarea și cunoașterea adevărului; dreptul de a participa la muncă pentru a valorifica bunurile pământului și a-și dobândi astfel cele necesare traiului pentru sine și pentru ai săi; dreptul de a întemeia în mod liber o familie, de acceptare și educare a copiilor, prin exercitarea responsabilă a sexualității. Izvor și sinteză a acestor drepturi este, într-un anume sens, libertatea religioasă, înțeleasă ca drept de a trăi în adevărul propriei credințe și în conformitate cu demnitatea transcendentă a persoanei proprii¹³.

b) *Principiul binelui comun*. Exigența de a respecta drepturile fundamentale ale persoanei se traduce, la nivel social, în promovarea principiului binelui comun. De fapt, toate și fiecare persoană care constituie o societate cer cu același titlu respectarea demnității lor. În accepțiunea propusă de *Compendiu*, binele comun

nu constă în simpla sumă a bunurilor particulare ale fiecărui subiect din corpul social. Ca bine al tuturor și al fiecăruia în parte, este și rămâne comun, pentru că este indivizibil și pentru că doar împreună poate fi dobândit, poate crește și poate fi păstrat, chiar și în perspectiva viitorului¹⁴.

Principiul primatului și demnității persoanei, dezvoltat conform principiului binelui comun, exclude două concepții nepotrivite ale omului în societate: *concepția individualistă*, prin care fiecare om este un grăunte de nisip despărțit

¹⁰ IOAN PAUL AL II-LEA, *Christifideles laici*, 37.

¹¹ CONCILIUL AL II-LEA DIN VATICAN, *Gaudium et spes*, 25.

¹² IOAN PAUL AL II-LEA, *Christifideles laici*, 39.

¹³ IOAN PAUL AL II-LEA, *Centesimus annus*, 47.

¹⁴ CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de doctrină socială a Bisericii*, 164.

de ceilalți, și *concepția colectivistă*, prin care omul este o moleculă amestecată în organismul social:

Persoana nu poate fi concepută niciodată doar ca o individualitate absolută, construită de la sine și pe sine, ca și cum caracteristicile sale proprii nu ar depinde de alții, ci numai de sine. Și nici nu poate fi concepută ca o simplă celulă a unui organism în care să-i revină cel mult un rol funcțional din cadrul unui sistem¹⁵.

Cele două concepții nepotrivite ale omului în societate dau naștere la viziuni la fel de nepotrivite despre conducerea politică și despre regimul economic. Individualismului îi corespund contractualismul în politică și capitalismul liberalist în economie. Colectivismului îi corespund totalitarismul în politică și comunismul total în economie. Deși principiul binelui comun permite în mod negativ să se excludă forme politice și economice care nu respectă persoana, nu poate să fie în mod pozitiv determinat imediat, din moment ce figura sa istorică completă trebuie refăcută încontinuu, în funcție de exigențele libertății și solidarității. Cu toate acestea, în măsura în care cere să fie respectată demnitatea persoanei, binele comun pune puterii politice și distribuirii economice câteva criterii obligatorii:

– cu referință la politică, binele comun cere pentru toți dreptul și obligația de participare, iar pentru cel care îndeplinește rolul autorității, să o exercite în logica slujirii;

– cu referință la economie, binele comun reclamă destinația universală a bunurilor, principiu care, deși nu se opune dreptului la proprietate privată, nu-l recunoaște ca absolut și de neatins, ci îl consideră ca un mijloc în vederea scopului. *Compendiul* afirmă că

destinația universală a bunurilor aduce cu sine limitări în privința folosirii lor de către proprietarii legitimi. Persoana particulară nu poate acționa fără a se gândi la consecințele folosirii propriilor resurse, ci, dincolo de utilizarea personală și familială, trebuie să țină cont și de binele comun. De aici rezultă obligația din partea proprietarilor să nu țină nefolosite bunurile deținute, ci să le dea pentru o activitate productivă și chiar să le încredințeze celor care au dorința și capacitatea de a le supune unui proces de producție¹⁶.

---

¹⁵ CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de doctrină socială a Bisericii*, 125.

¹⁶ CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de doctrină socială a Bisericii*, 178.

c) *Principiul de solidaritate*. Dimensiunea socială nativă și structurală a persoanei dă naștere societății la diferitele sale niveluri, de la comunitățile cele mai restrânse, cum sunt familia, rudenia, domeniul prietenilor, până la formațiuni mai largi, cum ar fi corpurile intermediare, orașul, națiunea, organizațiile internaționale. Societatea, la nivelurile sale mai strict interpersonale ca și la cele mai larg instituționale, pentru a evita să se sfâșie în conflictualitatea inevitabilă datorată pluralismului intereselor individuale, trebuie să se inspire din principiul de solidaritate.

Solidaritatea... nu este un sentiment de vagă compasiune sau de superficială înduioșare din cauza suferințelor atâtor persoane, apropiate sau îndepărtate. Din contră, este determinarea fermă și perseverentă de a se angaja pentru binele comun: adică pentru binele tuturor și al fiecăruia, pentru că toți suntem cu adevărat responsabili față de toți¹⁷.

d) *Principiul de subsidiaritate*. Pentru ca solidaritatea reciprocă în vederea binelui comun să respecte demnitatea fiecărei persoane, ea va trebui exercitată conform principiului de subsidiaritate, formulat astfel în *Quadragesimo anno*:

Precum nu e învoit a lua de la un individ ceea ce el poate îndeplini cu forța și iscusința proprie și a încredința unei comunități, tot așa, e nedrept a pune în mâinile unei societăți mai mari sau mai înalte ceea ce poate face o comunitate mai mică și inferioară¹⁸.

Dacă în sens pozitiv subsidiaritatea comportă ajutorul (*subsidium*) societăților mai mari în termeni de susținere, promovare și dezvoltare, în sens negativ, ea le impune să se abțină acolo unde intervenția ar mortifica inițiativa liberă și responsabilă a societăților mai mici, adică a societății civile și a corpurilor sale intermediare.

Concluzie

7. Dragi prieteni, mă apropiez de concluzii punând în legătură *Compendiul* cu prima enciclopică a Sfântului Părinte Benedict al XVI-lea. De fapt, chiar în inima enciclopiei *Deus caritas est* – în special, în paragrafele 26-29 – este plasată doctrina socială a Bisericii, amintită în mod expres în paragraful 27 și în desfășurarea sa istorică de la *Rerum novarum* la *Centesimus annus*. În afară de asta, în același loc se amintește de publicarea *Compendiului de doctrină socială*

¹⁷ IOAN PAUL AL II-LEA, *Sollicitudo rei socialis*, 38.

¹⁸ PIUS AL XI-LEA, Scris. enc. *Quadragesimo anno*, 80.

a Bisericii, care a „prezentat în mod organic” întreaga învățătură socială a Bisericii. Deci se poate spune că enciclica primește în ea nu numai vreun aspect al doctrinei sociale, ci întregul magisteriu social modern al Bisericii. Doctrina socială este plasată înlăuntrul – și nu la marginea – vestirii creștine că *Dumnezeu este iubire*. Deci doctrina socială este legată în mod organic de caritatea care, ca virtute teologală, este însăși viața divină ce hrănește Biserica în slujirea lumii, iar ca virtute umană este acea prietenie socială și civilă fără de care legăturile comunitare dintre oameni slăbesc și șovăie. Enciclica vestește caritatea ca însăși esența lui Dumnezeu și tocmai pentru aceasta nu neglijează să ia în considerare aspectele umane și sociale ale iubirii, care sunt luminate și purificate de acea lumină. În cadrul acestui dialog dintre divin și uman se plasează doctrina socială a Bisericii, care trebuie să apeleze încontinuu la caritatea vieții divine și, în același timp, să se aplece cu iubire asupra nevoilor umanității.

Legătura dintre doctrina socială a Bisericii și caritate este deci foarte intimă. Această doctrină este slujire adusă fiecărei persoane cunoscute și iubite în plinătatea vocației sale și are ca scop grija și responsabilitatea față de omul încredințat Bisericii de Cristos însuși. De altfel, legătura originară a doctrinei sociale a Bisericii cu caritatea lui Dumnezeu sau cu Dumnezeu care este caritate – se află în faptul decisiv și esențial că această doctrină „proclamă adevărul despre Cristos, despre ea însăși și despre om” (*Sollicitudo rei socialis*, nr. 41) și inima acestei vestiri este că Dumnezeu este iubire. Nu întâmplător, *Compendiul de doctrină socială a Bisericii* începe tocmai cu primul capitol intitulat *Planul de iubire a lui Dumnezeu față de omenire* și se termină cu concluzia *Pentru o civilizație a iubirii*.